

Pravoslavna crkva razmatra klimatsku krizu

Prevod tekstova objavljenih u publikaciji
The Orthodox Church Addresses the Climate Crisis

PRVI DEO

Centra za ekologiju i održivi razvoj, CEKOR, 2022

Pravoslavna crkva razmatra klimatsku krizu

Prevod tekstova objavljenih u publikaciji

The Orthodox Church Addresses the Climate Crisis

Naslov originala:

The Orthodox Church Addresses the Climate Crisis

Theodota Nantsou & Nikolaos Asproulis (eds.)

WWF Greece & Volos Academy Publications, ATHENS & VOLOS, 2021

ISBN: 978-618-5375-11-9

Izdavač:

Centra za ekologiju i održivi razvoj, CEKOR

Za izdavača:

Zvezdan Kalmar

Prelom:

DM media

Predgovor

LORENS TUBIJANA
(LAURENCE TUBIANA)

Dok pišem ove redove, svedoci smo klimatske krize koju je izazvao čovek, kao i šestog talasa izumiranja – koji ni u mestu ni u vremenu nije daleko. Svi delovi sveta, uključujući i Balkan, patitće od toga; mlade generacije svesne sumornih izgleda budućnosti već se bude i zahtevaju akciju. Ljudski razvoj u prošlom veku prožeo je naše postupke moćima koje nikada ranije nisu viđene u istoriji čovečanstva. Ova snaga je posebno uticala na promene temperature i porast nivoa mora, što utiče na sve nas.

Nastavak takve ljudske aktivnosti i ekonomskog razvoja, kao i mere koje ćemo morati da preduzmemo da bismo se prilagodili uticajima klimatskih promena, moraju biti vođeni etičkim principima. S obzirom na veličinu i novu prirodu klimatske krize, moramo se osvrnuti na kanone tradicionalne etike i vrednosti i videti kako ih možemo koristiti i proširiti za ove jedinstvene okolnosti. Moramo pogledati osnovne vrednosti naših društava, od kojih je mnoge, posebno u regionu Balkana, u velikoj meri oblikovala Pravoslavna crkva. U tom smislu, istočno pravoslavlje može hrabro doprineti promeni etičke prakse i razviti viziju balkanskih naroda o ekološki i humanistički prihvatljivijem načinu života. Ova knjiga pruža važan doprinos ovom procesu.

Ekološka tranzicija, zajedno sa tranzicijom naših vrednostima i percepcijom rasta i dobrog života, neophodni su za rešavanje dramatičnih promena sa kojima se suočavamo. Religije su čuvari vrednosti, a očuvanje i pažljivo upravljanje biosferom i njenim podsistemima u svom njihovom bogatstvu treba držati kao duboke vrednosti. Crkva može pomoći da se podsetimo da smo deo i zavisimo od ovih beskrajno razrađenih sistema, od kojih je svaki čudo za sebe. Gledanje ovih čuda kako se rušen i patnju od antropogenih uticaja je proces koji oduzima deo vrednosti našeg i života budućih generacija.

Zar ovo nije oholo?

Na globalnom nivou, Pariski sporazum (2015.) pruža okvir za rešavanje preteće klimatske krize. On ima mehanizam i strukturu, ali vlade moraju uložiti punu političku volju i postupati u skladu sa svojim obavezama, sa ozbiljnošću potrebnom onda kada sudbina naše dece zavisi od njih.

Bliže nama, tranzicija u energetske sektoru se već dešava u nekim delovima Balkana i u narednim godinama će se ubrzati. Ova tranzicija negativno utiče na lokalne zajednice koje zavise od vađenja lignita i proizvodnje energije na bazi lignita – Crkva ovim zajednicama u tranziciji može ponuditi važnu podršku. Pomaganje tranzicije bez zanemarivanja bilo koga je srž Zelenog dogovora EU: jedinstvena prilika za Evropu da preorijentiše svoju nacionalnu ekonomiju i društvo na održivije puteve koji mogu pomoći da se izleći rasep u suživotu čovečanstva sa okruženjem.

Poznato mi je da su u Grčkoj časni manastiri na Svetoj Gori već ukazali put koristeći solarnu energiju za svoje potrebe. Pravoslavna crkva tako već pokazuje ne samo da može voditi duhovnim putem, već i da je sposobna da pruži primere dobrih dela u fizičkom smislu prema našem zajedničkom okruženju, našoj zajedničkoj budućnosti.

Ali previše ljudi još nije prepoznalo klimatsku krizu i pretnju po naš život i za pokoljenja koja dolaze za nama; nažalost, postoje čak i oni koji osporavaju problem ili namerno obmanjuju ljude o stepenu ozbiljnosti

opasnosti. Crkva je dala proročki glas u mnogim kriznim periodima čovečanstva, a to je sada potrebno možda više nego ikad. Nema sumnje da klimatske promene dolaze, sa svojim nejednakim posledicama, i svi oni koji mogu da pomognu imaju moralnu obavezu da to učine.

Moramo ponovo da naučimo poniznost i da budemo skromni u svom pristupu biosferi, možda kroz bolje razumevanje nego zbog nepogoda koje na sebe nanosimo uništavanjem životne sredine. Potrebno nam je jedinstvo, razumevanje, solidarnost, podrška onima kojima je potrebna, zaštita siromašnih i najugroženijih – da bi naš svet i naša civilizacija mogli da prežive bez velikih žrtava.

Klimatska kriza najteže pogađa siromašne i ugrožene ljude. Pružanje dodatne brige i podrške siromašnima i ugroženima je izazovan zadatak, ali zadatak u kome je Crkva uvek bila vođa sposoban da pruži ruku pomoći. Ova knjiga je nastala sa nadom i željom da pokrene proces samopreispitivanja i akcije u kojoj Pravoslavna crkva pruža primer, daje smer-nice i podržava ugrožene zajednice u procesu rešavanja globalne krize.

PREDGOVOR

MARKO LAMBERTINI

Zdravlje i vitalnost ljudskog društva tesno su povezani sa zdravljem naše planete. Parafrazirajući dobro poznatu izreku da „svaki tekst ima kontekst“, može se reći da je kontekst čovečanstva ništa manje nego ova jedna planeta. Bez konteksta, niko ne može razumeti pravo značenje teksta. Bez ove planete život prestaje da postoji. Kako se čovečanstvo trenutno suočava sa nezapamćenom krizom pandemije COVID-19, svi alarmantno postajemo svesni dalekosežnih posledica velikog uticaja ekonomije i načina života na prirodne granice naše planete, dok je klimatska kriza konačno široko prepoznata kao jedno od najvažnijih pitanja našeg doba.

Povezivanje ljudi sa našom planetom i izgradnja budućnosti u kojoj ljudi žive u skladu sa prirodom je srž misije Svetske fondacij za prirodu (WWF). Ova misija podudara se sa najvećim religijama, među kojima je hrišćanstvo. Uloga religija, čija su učenja i tradicije bogate ekološkim značenjem, duboka je u isticanju etičkih i egzistencijalnih dimenzija ovog ontološkog odnosa, koji se vrlo često zaboravlja.

Ranije ove godine, zaista sam bio impresioniran čuvši snažne reči Njegovе Svetosti Vaseljenskog patrijarha Vartolomeja, primata istočno-pravoslavnog hrišćanstva, na sastanku svetskih lidera 2020. na *Svetskom ekonomskom forumu*:

„... Utešno je i obećavajuće biti svedok da toliko različitih kategorija ljudi, od kojih su mnogi među nama u Davosu, sve više prihvata postojanje izazova i očitost hitnosti klimatskih promena. Činjenica da smo danas ovde kao zabrinuti građani i lideri čini nas optimistima. Međutim, više ne možemo prenositi odgovornost na druge; ne možemo priuštiti da svuda svaljujemo krivicu. Nema izgovora za bilo kakvo kašnjenje... Da bismo uspostavili ravnotežu na našoj planeti, potreban nam je duhovni pogled na svet, koji promoviše poniznost, poštovanje i solidarnost.“

Prevođenje dubokog ekološkog etosa pravoslavlja u delo postaje svakodnevna praksa u mnogim delovima sveta. Na primer, manastiri u Grčkoj i na Svetoj Gori koriste sisteme obnovljive energije koji proizvode potrebnu električnu energiju bez zagađenja životne sredine. Takođe, mnoge pravoslavne monaške zajednice u Evropi i drugim delovima sveta primenjuju najsavremeniju praksu u zaštiti i upravljanju svojom zemljom, u skladu sa duhovnim vođstvom patrijarha Vartolomeja. Ovi primeri mogu biti blistavi svetionici nade za planetu i radujemo se što će ih Pravoslavna crkva pretvoriti u novu normalnost za sve pravoslavne zajednice, dok će u isto vreme podržati pravednu i inkluzivnu tranziciju društava zavisnih od fosilnih goriva do zdravog i održivog ekonomskog razvoja.

Dok se zajednice širom sveta prilagođavaju realnosti ubrzavajuće klimatske krize, važno je da vođe crkava podrže glatki i inkluzivni prelaz sa visoke zavisnosti od ugljenika ka ekonomiji održive ekonomije nultog korišćenja ugljenika i dinamičnom društvu. Udaljavanje od fosilnih goriva, dok stvaramo zdraviju i svetliju budućnosti za sve ljude, unutar prirodnih granica ekosistema i klime naše planete, zajednička je odgovornost koju svetski politički i duhovni lideri trebaju da održe u univerzalnom jedinstvu, ostavljajući po strani političke, etničke ili verske razlike.

Trenutna stopa globalnog zagrevanja i gubitka biodiverziteta je bez presedana u istoriji čovečanstva. Naše šanse da ograničimo porast srednje temperature planete na 1,5°C brzo se smanjuju, dok je više od milion

vrsta na rubu izumiranja, prema Izveštaju o živoj planeti našeg fonda. Rizici od degradacije životne sredine, poput klimatskih katastrofa i masovnog gubitka prirodnih resursa sada se široko smatraju najvećim izazovima sa kojima se suočava čovečanstvo.

Sada je trenutak da se zaustave klimatske promene i gubitak biodiverziteta naše planete. Potrebne su akcije bez presedana. U ovim kriznim vremenima za planetu i ljude potrebna nam je sloga svih dobrih srca i svih ruku spremnih na delo, kako bismo preokrenuli globalni trend ka apokaliptičnoj propasti prirode i klimatskom haosu.

Međunarodni napori 2021. godine biće usredsređeni na ubeđivanje donosilaca odluka i vlada da slede ambiciozne i obavezujuće ciljeve za dekarbonizaciju i očuvanje prirode, prihvatajući dvostruki globalni cilj ugljenički neutralnog i ka prirodi okrenutog društva. Društvo koje se razvija osiguravajući da niko ne zaostaje, izbegavajući destabilizaciju klime i uništavanje sveta prirode. Sada više nego ikad, svetu je potreban novi (zeleni) dogovor za ljude i planetu koji će usmeriti čovečanstvo na hitnu akciju ka prosperitetnoj budućnosti za sve. Oporavak od COVID-19 mora biti održiv. Obećavajuće je da su EU i određene vlade posvećene strategiji za zeleni oporavak. Podrazumeva se da je uloga religija u ostvarivanju ove promene ključna, kroz negovanje neophodne individualne i društvene odgovornosti, ali i popločavanjem staze za novu viziju u kojoj čovečanstvo i priroda mogu koegzistirati.

Članci predstavljeni u ovoj važnoj knjizi, koju otvara snažan poziv patrijarha Vartolomeja, pozivaju pravoslavne crkve da se bave „promenom kulturnih shvatanja i društvenih ubeđenja“, nude vredan uvid u vitalnu ulogu hrišćanstva u izgradnji otpornog, pravednog i održivog sveta, za sve ljude i pokoljenja koja dolaze.

Klimatska kriza i potreba za pravoslavnim praviteljstvom

TEODATA NANCU (THEODOTA NANTSOU)

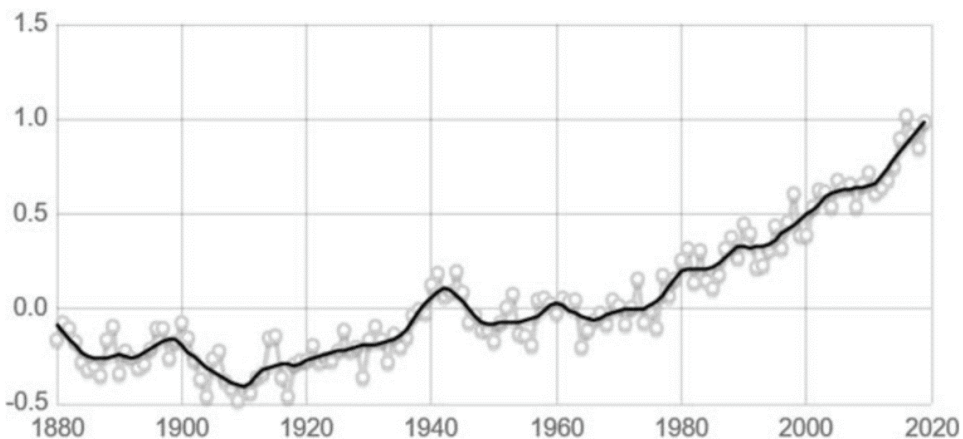
Ekološka etika nije nova grana pravoslavnog hrišćanskog mišljenja. Briga za svet, shvaćen kao Božja tvorevina, ima duboke korene u patriističkoj, liturgijskoj i asketskoj tradiciji Istočne pravoslavne crkve. Etika i teologija, međutim, ne prenose se automatski u praksu. Čovečanstvo, sada suočeno sa kataklizmičnim uticajima klimatske krize i ogromnim efektima gubitka prirodnih ekosistema i biodiverziteta, učinilo je ulogu Crkve apsolutno neophodnom u aktivnom obnavljanju harmoničnog i perspektivnog prožimanja sa našim okruženjem.

SVEOBUH VATNI PODUHVAT ZA OPSTANAK

Klimatska kriza već se približava pragu opasnom po život, sa porastom srednje temperature planete za 1,5–2°C. Dostizanje ove tačke, van naučne sumnje, smatra se početkom nezaustavljivog urušavanja klime i ekosistema. Prema podacima o atmosferi koje su zabeležile naučne opservatorije „prosečna površinska temperatura planete porasla je za 2,05°F (1,14°C) od kraja 19. veka, što je promena izazvana uglavnom povećanjem ugljen-dioksida i drugih emisija proizvedenih od čoveka u

atmosferu. Većina zagrevanja desila se u poslednjih 40 godina, a šest najtoplijih godina zabeleženo je od 2014. godine¹. Posledice katastrofalne promene klime izazvane od ljudi već se osećaju u svetu: gubitak morskog leda, ubrzani porast nivoa mora i duži, jači toplotni talasi koji donose katastrofalne poplave, nezaustavljive ogromne šumske požare i pretnje po biodiverzitet.

Kako se klimatske promene, planetarna kriza uzrokovana emisijama u atmosferu specifičnih gasova stvorenih od ljudi, dižu ka katastrofalnom nivou, prostor za delovanje se sužava, zahtevajući hitnost da se dramatično povećaju efikasne mere.

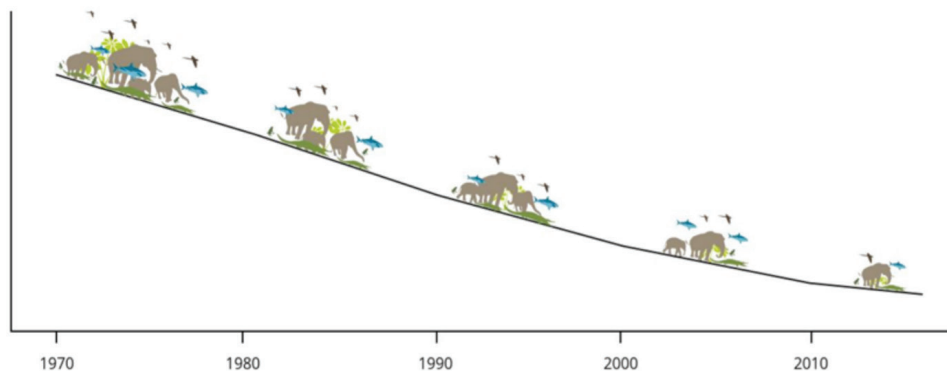

Slika 1: Globalni porast prosečne temperature od 1880. godine. Izvor NASA's Goddard Institute for Space Studies (GISS), tabela www.climate.nasa.gov

1 NASA. Global climate change – Vital signs of the planet. Facts, 2020 <https://climate.nasa.gov/evidence/>

U isto vreme, planetu pogađa još jedna kriza. Gubitak biodiverziteta i prirodnih resursa napreduje alarmantnom brzinom. Prema Izveštaju o životu na planet za 2020. godinu,² veličina populacije sisara, ptica, riba, vodozemaca i gmizavaca zabeležila je od 1970. godine dramatičan prosečan pad od 68%.

2021. godina je prekretnica za usaglašene akcije za preokretanje ovog trenda planetarne krize istorijskih razmera, što budi optimizam za svetliju budućnost čovečanstva kao brižnog upravitelja naše žive planete.

Slika 2: Prosečan pad populacija životinjskog sveta, izvor: *Living Planet Report 2020*

Najznačajniji događaji u tom pravcu su međunarodne konferencije o klimi i biodiverzitetu, prvobitno planirane za 2020. godinu i na kraju

---

2 R.E.A., Almond, M. Grooten and T. Petersen, (eds.), *Living Planet Report 2020 – Bending the curve of biodiversity loss* (WWF, 2020).

odloženi zbog pandemije COVID-19, kao i dogovor o zaista revolucionarnom i perspektivnom Zelenom dogovoru EU³. Istovremeno, uskoro bi trebalo da bude postignut sporazum o evropskom Mehanizmu za pravednu tranziciju,⁴ koji će ponuditi preko potrebnu finansijsku pomoć regionima i zajednicama u njihovom otklonu od zagađujuće i klimatski razorne zavisnosti od uglja. Važno je da ovaj fond isključuje svaku mogućnost finansiranja velikih, bogatih zagađivača, poput industrije fosilnih gasova, i da ima za cilj otvorenu i pravičnu obnovu ka jakom i otpornom društvu.

Evropski zeleni dogovor, paket zakonodavnih i političkih inicijativa koje služe visokom cilju da Evropa postane prvi klimatski neutralni kontinent, znači da njegovi ciljevi i mere moraju postati krovni vodič za koordinaciju akcija ka nultim emisijama. Zeleni dogovor pokriva širok krug sektora, prvenstveno povezanih sa energijom (direktive o obnovljivoj energiji i energetske efikasnosti), industrijom (akcioni plan kružne ekonomije), zdravim i ekološki prihvatljivim sistemom hrane (Strategija od farme do viljuške), zaštitom prirode (Strategija biodiverziteta EU za 2030. i Strategija EU za šume), pravičnim prelaskom na dinamičnu ekonomiju bez fosilnih goriva (Fond za pravičnu tranziciju) i klimatskim promeneama (Evropski klimatski zakon).

U našem balkanskom susedstvu, mnoge zemlje su trenutno u fazi postepenog ukidanja korišćenja uglja – izazov koji treba da privuče pažnju pomesnih pravoslavnih crkava. Izbacivanje uglja iz lokalne i nacionalne ekonomije, tog višedecenijskog glavnog izvora električne energije, ostaviće desetine hiljada radnika u neizvesnosti i duboko zabrinute za budućnost svog posla. Tako prelazak u post-lignitnu eru Kožanija, Florine i Megalopolja u Grčkoj, ali i u drugim balkanskim zemljama, pre svega u Rumuniji, Bugarskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, predstavlja

---

3 Evropski zeleni dogovor, 2020. <https://bit.ly/3mBOH0X>

4 Mehanizam za pravednu tranziciju, 2021. <https://bit.ly/2J4ffIK>

ispit za pastoralnu brigu Crkve prema zajednici koja prolazi kroz teška vremena.

ULOGA PRAVOSLAVNE CRKVE

U sve više međusobno povezanom svetu suočenim sa beskrajnim nizom kriza koje prevazilaze nacionalne granice, koliko uloga hrišćanstva može biti važna u zaštiti biodiverziteta i ublažavanju klimatskih promena?

Zahvaljujući vođstvu sadašnjeg vaseljenskog patrijarha Vartolomeja i njegovog prethodnika Dimitrija (1973–1991), Pravoslavna crkva je razvila snažan ekološko-teološki pristup,⁵ čije ostvarivanje u svom središtu nosi hitnost u zaštiti životne sredine. Brojne poslanice, pastirske poruke i činovi duboke brige za očuvanje prirode i hitnost bavljenja klimatskim promenama bili su posebno efikasni u podizanju ekološke svesti širom sveta.

U onim delovima sveta u kojima je pravoslavno hrišćanstvo preovlađujuća religija, nedavno istraživanje (2017.) Istraživačkog instituta Pju⁶ pokazalo je da duboka zabrinutost i glas vaseljenskog patrijarha Vartolomeja o hitnosti rešavanja krize klimatskih promena i gubitka biodiverziteta imaju jasan i pozitivan uticaj. Pravoslavni hrišćani uveliko se zalažu za stroža pravila za očuvanje prirode i zaštitu životne sredine uopšte.

Uloga crkve je od najveće važnosti naročito u siromašnim zajednicama, koje dodatno trpe i posledice lošeg kvaliteta vazduha i zagađenja, kao što su ugljeni baseni na Balkanu. Briga crkve za ugrožene pojedince

---

5 John Chryssavgis, *On Earth As In Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Fordham University Press, New York, 2012.

6 Pew Research Center, *Orthodox Christianity in the 21st century. Polling and analysis*, 2017. <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-in-the-21st-century/>

i porodice, čak i javno zastupanje njihovih potreba za pravednom tranzicijom na buduću čistu energiju, za rešenjima za klimatske promene zasnovane na prirodi i za dinamičnu lokalnu ekonomiju u kojoj niko nije suvišan, može biti od presudnog značaja.

Klimatske promene nisu samo jedna od najvećih pretnji svetu kakvog poznajemo. Reč je o dubokoj društvenoj i ekonomskoj nepravdi. Kao što je patrijarh Vartolomej nadahnuto rekao, „[mi] ne možemo odvojiti našu brigu za ljudsko dostojanstvo, ljudska prava ili socijalnu pravdu od brige za ekološku zaštitu, očuvanje i održivost. Ove brige su iskovane zajedno, čineći isprepletenu spiralu koja se može spuštati ili uzdizati.”⁷

Svetski fond za prirodu (WWF) je aktivno pomagao zajednicama najvećih svetskih religija da pretoče u delo njihovo duboko razumevanje brižne uloge čovečanstva za svet. Uz podršku naučnih i istraživačkih podataka, duboko etički odnos pravoslavnog hrišćanstva može postati sila promene, snažan glas za živu planetu, zdrava društva i pravedan prelazak na klimatsku neutralnost.

Brojni primeri zaista nadahnjujućih inicijativa za brigu o životnoj sredini preduzetih od pravoslavnih zajednica, kolektivno ili pojedinačno, samo su mali pokazatelj moći crkve da postane preko potrebni glasni vođa ekološke pravde i istinske brige za regione koji prolaze kroz fazu ekonomske tranzicije ka dobu posle uglja i klimatskoj neutralnosti.

DOBRI PRIMERI TREBA DA POSTANU NOVA PRAVOSLAVNA NORMA

Aktivna briga o životnoj sredini koju je izrazio vaseljenski patrijarh Vartolomej evoluirala je u sastavni deo života pravoslavne crkve.

Pretvaranje određenih monaških zajednica u modele održivosti, or-

---

7 Ecumenical Patriarch Bartholomew I: Creation care and ecological justice – Reflections by Ecumenical Patriarch Bartholomew. Speech at the Oxford Union, 2015. <https://bit.ly/3p7yuk6>

ganska poljoprivreda u manastirima i uključivanje ekoloških poruka u veronauku – svetli su primeri povezanosti savremene ekološke prakse sa svakodnevnim pravoslavnim životom. U isto vreme, brzo rastući broj vođa pravoslavnih zajednica iskazuje svoju zabrinutost zbog lokalnog zaagađenja, brzo brzo narastajuće klimatske krize, gubitka biodiverziteta i prirodnih resursa i rasipničkog načina života čovečanstva.

Na Kritu, manastir Hrisopigi pionir je u organskoj poljoprivredi i upravljanju resursima bez otpada. Još jedan manastir, na Halkidikiju, sveti manastir Blagoveštenja u Ormiliji, radeći zajedno sa Svetskim fondom za prirodu, 90-ih godina razvio je pionirsku ekološku praksu na poljoprivrednom zemljištu. U Tesaliji, sveti manastir Svetog Jovana Preteče čuva i gaji bogatu raznolikost prirodnog autohtonog semena, čuvajući tako agrobiodiverzitet. Takvi primeri brige o prirodi i biodiverzitetu moraju postati norma za sve hrišćane.

Mnogi manastiri i pravoslavne zajednice u Grčkoj i drugim delovima Evrope postavili su sisteme obnovljive energije kako bi pokrili svoje potrebe za električnom energijom iz čistih izvora energije. Trenutno Sveta zajednica Svete Gore planira svoj prelazak na čistu energiju, putem velikog programa za postavljanje solarnih panela u svim manastirima. U Rumuniji su starešine u manastiru Svetog Jovana Kasijana odlučile da energetske potrebe njihove zajednice treba pokriti obnovljivom energijom. Poslednjih petnaest godina njihov manastir u potpunosti je pokretao vetar.⁸ Takvi primeri brige za klimu naše planete i kvalitet vazduha moraju postati norma za sve hrišćane.

Ranih 90-ih godina manastiri Svete Gore Atos sarađivali su sa Svetskim fondom za prirodu na uspostavljanju ekološki održivog sistema za upravljanje i zaštitu raznovrsnih šuma o kojima brinu njihove monaške

---

8 Robert Van Waarden: Romanian monks turn to wind energy, The European Wind Energy Association, 2013.

zajednice.⁹ U sekularnom svetu, Grčka crkva je često bila kritikovana da tretira svoje šumsko vlasništvo striktno kao ekonomsko dobro za razvoj nekretnina, umesto da se stara o njihovoj pravnoj zaštiti i očuvanju. Dobri primeri zaštite šuma treba da postanu norma za sve pravoslavne zajednice i Crkvu.

Godine 2009. sveštenik iz industrijskog grčkog grada Oinofite, otac Joanis Ekonomides, nagrađen je prestižnom nagradom Atinske akademije za svoj izuzetan i neumoljiv krstaški rat za zaustavljanje velikog industrijskog zagađenja reke Asopos.¹⁰ Decenijama su fabrike izbacivale neprerađeni toksični otpad u reku, koji je završavao u slavinama i domovima parohijana oca Joanisa zagađujući njihove živote visokim sadržajem šestovalentnog hroma, poznate kancerogene hemikalije. Kampanja koju su vodili otac Joanis i hemičar Tanasis Panteloglu, koji je nažalost umro od raka 2014. godine, donela je važne pobede za poboljšanje kvaliteta vode prvim inspekcijama vlasti i presedanima u sudskim odlukama, što je značajno poboljšalo ekološku pravdu u Grčkoj. Razumno je očekivanje da će sveštenik voditi društveni zahtev za zaštitu životne sredine i zdravlje zajednice u kojoj je duhovni pastir.

KA DRUŠTVENOM ETOSU LJUBAVI I BRIGE ZA SVET

U skorašnjem teološkom dokumentu o društvenom etosu Pravoslavne crkve, koji je objavila Grčka pravoslavna nadbiskupija u Americi marta 2020. godine, ubedljiva analiza bavi se korenima uzroka „*trenutne ekološke krize, kakve su – antropogene klimatske promene, toksično zagađenje izvora vode i zemljišta širom sveta, sveprisutne štete po čitav ekosistem*

---

9 UNESCO / World Heritage Convention, Mount Athos (Greece), State of conservation, 1994. <https://whc.unesco.org/en/soc/311>

10 Deborah Kyvrikosaios: River runs purple, contaminates Greek town, Reuters, 2007. <https://www.reuters.com/article/environmentgreece-chromium6-dc-idUSL0817394820071205>

*mikroplastikom i drugi zagađivačima, krčenje šuma, erozija tla, brzo opadanje biološke raznovrsnosti.*¹¹

Ova revolucionarna teološka pravoslavna rasprava, u svojoj rečitoj analizi, kaže da su siromaštvo, građanska nepravda i ekološka kriza „dokaz koliko je osiromašena ljudska moralna svest u stanju da služi ideologiji“, primećujući da „[su] sve ekonomske škole nastale u dvadesetom veku u službi takve nejednakosti, tvrdeći da je to neophodan pratilac svake razvijene ekonomije“. U isto vreme, „naša često nepažljiva potrošnja prirodnih resursa i bezobzirna upotreba fosilnih goriva izazvali su katastrofalne procese klimatskih promena i globalnog zagrevanja“.

Naučnici i aktivisti iz oblasti zaštite životne sredine i klime nisu više usamljeni u tvrdnjama da klimatske promene nisu samo pitanje zaštite životne sredine, već „i pitanje socijalne zaštite i društvene pravde. Crkva stoga poziva vlade sveta da unaprede načine za unapređenje nauke o životnoj sredini, putem obrazovanja i državnih subvencija za istraživanja, kao i da budu voljne da finansiraju tehnologije koje mogu poslužiti za poništavanje strašnih efekata emisija ugljenika, zagađenja i svih oblika narušavanja životne sredine.“

Podrška Crkve je posebno važna zajednicama koje neposredno trpe negativne uticaje klimatske krize i gubitka prirode, kao i regionima koji prolaze kroz period ekonomske tranzicije sa fosilnih goriva na privredu sa nultom emisijom štetnih gasova. Doprinos poglavara pomesnih crkva društveno pravednoj tranziciji i promocija najbolje dostupne ekološke prakse za ublažavanje uticaja na društvo mogu biti katalizator u zaštiti društva i prirode.

Iskrene rasprave o moralnim dimenzijama klimatskih promena i premošćivanje sukoba stavova naučnim istraživanjima i dokazima u određivanju najboljih dostupnih rešenja povećava efikasnost zajedničkog odgo-

---

11 For the life of the world: Toward a social ethos of the Orthodox Church, Greek Orthodox Archdiocese of America, 2020. <https://www.goarch.org/social-ethos>

vora na ovu egzistencijalnu krizu. Priznajući da ne postoje laki pristupi velikim ekološkim problemima našeg sveta, za crkvu je od najveće važnosti da preuzme ulogu aktivnog uključivanja zajednica i njihovih vođa u dijalog usmeren na pronalaženje rešenja i postane predvodnik u hitnim klimatskim akcijama.

„Preporod s neba“ kao uslov za rešenje klimatske krize

ZVEZDAN KALMAR

Zagađenje i uništavanje životne sredine i opasnost po zdravlje i život ljudi jedna je od najvećih pretnji civilizaciji danas. Ova situacija je proizvod dugog procesa industrijalizacije uzrokovanog širokim pokušajem ljudi da obezbede potrebe svih ljudi, što proizilazi iz filozofskih i različitih ideoloških izjava i proklamacija naučnika, industrijalaca, političara, pesnika i ideologa u poslednja skoro tri veka.

Uprkos obećanjima industrije i nauke da će obezbediti ispunjenje naših potreba i ponuditi bolji život i sigurnost za sve ljude, ta obećanja su propala i danas smo svedoci nečuvenih podela između bogatih i siromašnih, globalnog uništenja Boga Stvaranje („priroda“ je samo deo Božjeg stvaranja), izumiranja životinja i biljaka bez presedana i po nečuvenoj stopi i povećanja nivoa siromaštva uprkos brzom naletu trijumfalne nauke.

Posmatrajući sa stanovišta kontinuiteta biblijske istorije i istorije poslednjih vekova i decenija, možemo reći da su obećanja o rešenju svih materijalnih ljudskih potreba putem tehnologije zapravo ponovljeni pokušaj ljudi da sagrade Vavilonsku kulu pomoću koje su bi dosegli i pokorili nebo svojom voljom. U tom smislu, ova pobuna je bila i danas je pokušaj

ljudi da stvoreni svet potčine svojoj volji i svojim planovima.

Takve zamisli zasnovane su na ideji da bi nauka trebala da bude apsolutna instanca istine i regulator života, a na kraju čak i „proizvođač života“, što je dovelo do stanja u kojem je naučna i tehnološka kontrola planete postala „religija“ sa svojim „religijskim“ obećanjima, posebno nakon racionalističkog preokreta u 16. veku. Od njega je započeto neprestano obećanje da će sa više izuma, boljom i sveobuhvatnijom automatizacijom, boljom i sveobuhvatnijom potrošnjom resursa i njihovim pretvaranjem u krajnje proizvode, nekako „čudom“ „slepog oka tržišta“ sve potrebe ljudi biti ispunjene i više im neće biti potreban Bog kao skrbitelj njihovih potreba.

Živimo u složenom i zahtevnom dobu. Kao i uvek u istoriji, ljudi misle da je njihovo doba najgore, da je moral njihovog doba najgori do sada i da nikada do sada ljudi nisu toliko otpali u greh. Uprkos takvim osećanjima, Biblija je više nego jasna: „Nema ničeg novog pod Suncem“¹. I uprkos tako jasnom opisu datosti da je oduvek bilo izazovno i da je oduvek bilo loše živeti u svetu slomljenom ljudskim grehom, ostaje činjenica da nikada nije bilo tako širokog uništavanja prirode, velikog broja siromašnih i nezamislivog jaza između bogatih i siromašnih.

Dramatično stanje sa kojim se suočava naša civilizacija ogleda se u više negativnih suštinski povezanih pojava, koje dele isto poreklo ili dolaze iz istog izvora. To znači da bi se za rešavanje drame koja se razvija oko nas i u nama, u osnovi trebalo fokusirati na istu tačku ili isti problem. Problem je samo u tome što ovaj problem nije neka teorijska zagonetka, već konkretan problem od suštinskog značaja za sve ljude, kako one koji od toga najviše pate, tako i za one koji su u stanju da učine dobro i pruže olakšanje ili čak rešenja za stotine miliona ljudi koji pate od siromaštva, nehranjenosti, zagađenja, klimatskih promena, eksploatacije i nedostataka slobode.

---

1 Knjiga propovednikova (Prop.) 1:9.

UZROCI I KAKO NAĆI REŠENJE

Uzroci nejednakosti su istovremeno i uzroci masovnog uništenja životne sredine. Neko se može zapitati kako je, sa sve većim napretkom tehnologija, ovakva konstatacija uopšte moguća? Zar naučne i industrijske revolucije u prethodnim vekovima i decenijama nisu obećavale da će siromaštvo biti izbrisano, sve ljudske potrebe ispunjene, proizvodnja energije biti u takvim razmerama da će svaki čovek imati pristup dragoj energiji, dok će medicina moći da izleči sve bolesti?

Poslednjih decenija razvila se svest o vezi između masovne industrijalizacije i zagađenja, što je očigledno u neviđenim razmerama u istoriji čovečanstva. To je dovelo do toga da su zemlje i međunarodne institucije (koje su većinom osnovale suverene države na osnovu uverenja da ljudi mogu i trebaju da reše sve ekonomske, društvene, ekološke i druge probleme putem racionalnih i racionalno predvidivih pravno-tehnološko-ekonomskih intervencija i ujedinjenja) započele globalne procese sa ciljem opisa (razumevanja) i identifikovanja izvora i posledica glavnih globalnih problema.

Nazivi i sadržaj sporazuma formulisanih i prihvaćenih od tih međunarodnih institucija (kao što su Ujedinjene nacije, Evropska unija, Međuvladin *panel za klimatske promene*, druge multilateralne finansijske i razvojnih institucija poput Svetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda itd.) i njihovih zemalja članica su se menjali i definisali probleme (ili su u postupku definisanja), što je doprinelo uspostavljanju sistema rešenja i njihovog produbljivanje u obimu, ali, uprkos tome, kako se pokazuje, neki od glavnih ekonomskih, ekoloških i društvenih problema na žalost i dalje rastu.

Pokušavajući da opišu ogromno globalno uništavanje „prirode“, izumiranje Bogom danih vrsta životinja, biljaka², uništavanje klime u obliku

---

2 Skorašnji podaci pokazuju da se zbog ljudskih aktivnosti do milion biljnih i

antropogeno izazvanih klimatskih promena, globalno zagađenje okeana i tla, ljudi su sve više povećavali naraciju o potencijalu daljeg tehnološkog razvoja kao jedinom rešenju za tehnološki uzrokovano tekuće uništavanje.

Tehnologija kao takva nije panaceja i neće rešiti problem. Vizija borbe protiv klimatskih promena i zagađenja životne sredine na globalnom nivou, uz iskorenjivanje siromaštva, obezbeđivanje univerzalnog pristupa čistoj, pristupačnoj energiji (uključujući hranu kao energiju) i pristup čistoj i pitkoj voda za sve, postaće stvarnost u Evropi i na Zapadnom Balkanu samo zajedno sa moralnim preporodom i društvenim, pravnim i ekonomskim restrukturiranjem.

Takva promena neće biti moguća ako ostane netaknut sadašnji sistem planiranja i vođenja ekonomije od vrha do dna, od korporativnih centara moći do „objektiviziranih“ građana koji obezbeđuju beskrajnu akumulaciju bogatstva za sve manje ruku.

Iako većina ljudi (na globalnom i nacionalnom nivou, u svakoj naciji), zarobljena u svakodnevnoj borbi za obezbeđivanje osnovnog prihoda neophodnog za život, ne dovodi u pitanje uzroke nejednakosti, stalno raste svest o činjenicama potkrepljenim sa sve više dokaza iz različitih istraživanja da su najveći pobednici u globalnoj ekonomiji oni u vrhu društva.

Istraživanje Oksfama otkrilo je da je u poslednjih 25 godina gornjih 1% građana ostvarilo više prihoda od najnižih 50% građana zajedno³. To znači da su u suštini uspostavljeni ekonomski mehanizmi koji zapravo podstiču samo ograničene slojeve društva (ograničen broj zemalja ako se gleda globalno), dok je više od 90% ljudi zapravo podređeno takvom sistemu bez izgleda da će ikada postići koristi i blagodeti koji bi se mogli obezbediti ako bi raspodela bogatstva bila pravedna. 2.153 milijardera

---

životinjskih vrsta suočava sa izumiranjem, mnoge u roku od nekoliko decenija, kaže najopsežniji izveštaj o stanju globalnih ekosistema, <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01448-4>.

3 OXFAM: An economy for the 99%. Briefing paper, 2017. <https://bit.ly/2Kw2OGc>

u svetu imaju više bogatstva od 4,6 milijardi ljudi koji čine 60% stanovništva planete, otkrio je drugi izveštaj Oksfama uoči Svetskog ekonomskog foruma (VEF) u Davosu u Švajcarskoj⁴ 2020. godine.

Novac kao predstavnik vrednosti (i bogatstva) stvorenih ekonomskim aktivnostima celog čovečanstva pokazuje da se ljudi izuzetno dobro snalaze u proizvodnji, ali kao što je već pokazano, veoma loše u raspodeli proizvedenog. Globalno postoji takozvani fizički novac (novčanice, kovance i novac deponovan na štednim ili tekućim računima), u ukupnom iznosu od oko 36,8 triliona dolara. A ako se uzme u obzir i takozvani „primarni novac“, koji obuhvata još i razne oblike hartija od vrednosti koje emituju centralne banke, iznos ukupnog novca se penje na oko 90,4 triliona dolara⁵. To znači da postoji dovoljno fizičkog novca da se svakom čoveku da oko 12.500 USD.

Sredstva uložena samo u finansijske derivate (razni oblici hartija od vrednosti u komercijalnim tokovima) ukupno iznose najmanje 544 biliona dolara, a najviša procena ide do 1,2 bilijarde dolara. U stvari, u derivatima ima više novca nego na svim berzama zajedno, što je relativno beznačajnih 73 biliona dolara⁶. Ljudsko „kraljevstvo“ je zapravo izuzetno bogato. Ljudi su stvorili tehnologije i strukture, kao i proizvode koji zapravo stvaraju ogromne količine bogatstva, ali se ono prenosi samo na nekolicinu ljudi preko izbegavanja plaćanja poreza, poreskih utaja i ulaganja u sumnjive i kriminalne aktivnosti, dok u isto vreme nema dovoljno sredstava, potrebnih inače u znatno manjem iznosu, za pomoć siromašnima, gladnima, energetske siromašnima i izloženima klimatskim promenama i zagađenju.

---

4 OXFAM international: World's billionaires have more wealth than 4.6 billion people, 2020. [press release]. <https://bit.ly/34gazak>

5 MarketWatch: Here's all the money in the world, in one chart, 2017. <https://on.mktw.net/3mrqwR7>

6 Ibid.

Samo u SAD je u 2017. godini oko 15% stanovnika živelo sa manje od 2 dolara dnevno⁷, dok je u mnogo siromašnijim zemljama sveta 689 miliona ljudi živelo sa manje od 1,90 dolara dnevno. Na nešto nižem stepenu siromaštva, u 2017. godini⁸ je 24,1% stanovnika sveta živelo sa manje od 3,20 dolara dnevno, a 43,6% sa manje od 5,50 dolara dnevno. Odatle postaje jasno da nešto u vezi svakodnevnog uređivanja međuljudskih odnosa nije u redu.

Rana procena svetskog siromaštva za 2020. godinu, koja uključuje posledice pandemije COVID-19, predvidela je da će dodatnih 88 do 115 miliona ljudi biti gurnuto u ekstremno siromaštvo, čime će ukupan broj siromašnih u svetu biti između 703 i 729 miliona. Novo istraživanje procenjuje da će klimatske promene dovesti do siromaštva dodatnih od 68 miliona do 132 miliona ljudi do 2030. godine. Klimatske promene predstavljaju akutnu pretnju za zemlje u podsaharskoj Africi i južnoj Aziji, regionima gde je koncentrisana većina svetskog siromaštva⁹. Ove brojke i njihovi ozbiljni „skokovi“ pod takvim izazovima pokazuju koliko je ranjiva barem polovina svetskog stanovništva.

U takvim okolnostima bilo bi potpuno neodgovorno tvrditi da se pomoću tehnologije, kroz tehnološke izume, mogu postići promene. Kao što znamo iz istorije industrije, ista univerzalna rešenja su promovisana u obliku neograničene hidro-električne energije, neograničene nuklearne energije, neograničenog ovog i neograničenog onog. Ali, sistem je ostao netaknut, pokazujući da će bez duboke i potpune promene stava od strane čoveka sistem uvek ostati isti, stvarajući nepravdu, patnju i podele među ljudima, bez doseganja ikakvog rešenja.

---

7 The Economist, How many Americans live on \$2 a day? 2019. <https://economist/3r3h36c>

8 The World Bank, Poverty, 2020. <https://bit.ly/2WYhFml>, <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

9 Ibid.

Kao što je napomenuto, klimatske promene i zagađenje su direktna posledica zastarelih tehnoloških rešenja, a takođe su i generatori nevezovatne društvene patnje na čitavoj planeti. Slični stepeni siromaštva, hroničnih bolesti povezanih sa zagađenjem i rastuće društvene nepravde postaju sve više glavne odlike i srpskog i većine društava na Balkanu.

Srbija i Balkan se u svim scenarijima klimatskih promena koje je razvio program UN za klimatske promene (u okviru UNFCCC – Okvirne konvencije UN o klimatskim promenama) nalaze u položaju visoke mogućnosti radikalnih i ozbiljnih promena vremenskih obrazaca koja će dovesti do promena uslova života s kojima značajan broj stanovništva neće moći da se nosi (npr. velike i česte bujice i poplave, suše, šumski požari, gubitak poljoprivrednih proizvoda zbog vremenskih prilika), što stavlja Balkan među regije koje će biti u velikom riziku od siromaštva izazvanog klimatskim promenama.

U Srbiji se najmanje 80% stanovništva može smatrati siromašnim, jer najmanje toliko stanovnika troši mnogo više od 10% svojij prihoda na energiju, grejanje, gorivo za prevoz i komunalne usluge (vodu), što znači da nema dovoljno sredstava za hranu i druge bitne potrebe u hladnijoj klimi u kojoj žive. Takvo siromaštvo dalje znači da najmanje polovina stanovništva zimi sagoreva plastiku, gume i otpad, čime zagađuje vazduh do visokog nivoa.

ZAŠTO TRŽIŠTE NE MOŽE DA REŠI OVE PROBLEME?

Umesto teoretskih predviđanja smanjenja globalnog (i domaćeg) ukupnog društvenog prihoda kao posledice „liberalizacije“ i „deregulacije“, odnosno oslobađanja „slepih tržišnih sila“, svedočimo da globalno proizvedeni prihod i bogatstvo bivaju usisani prema gore alarmantnom brzinom. Koji su razlozi za to? Jedan od glavnih razloga, osim očigledno nepravednog mehanizma raspodele stvorene vrednosti, prema vladajućoj ekonomskoj nauci jeste činjenica da države (uključujući Srbiju) masovno nedovoljno oporezuju korporacije i bogate pojedince, ali i nedo-

voljno finansiraju vitalne javne usluge poput zdravstva i obrazovanja¹⁰. Time se ostavlja ogroman prostor za manipulaciju porezima i izbegavanje plaćanja poreza od strane bogatih, uz istovremeno omogućavanje sistema u kojem čak i bogati priznaju da plaćaju manje poreza od najsiromašnijih građana.

Sa ovakvim nedostacima u globalnom poreskom sistemu, svedoci smo stanja u kojem sveukupna Božja tvorevina i svi resursi dati od Boga završavaju u sve manje ruku. 10 najvećih svetskih korporacija zajedno imaju prihod veći od prihoda vlada 180 zemalja zajedno¹¹. Sramna je i zlokobna činjenica današnjeg sveta da se Božja tvorevina ogleda u resursima koji treba da služe svim ljudima u skladu sa prvobitnom namerom Božjeg stvaranje čoveka (ljudi) kao kralja i sveštenika celokupne tvorevine, sa ciljem da od Boga dati „materijalni“ blagoslovi budu raspodeljeni jednako među svim ljudima po celom „svetu“. Međutim, to se završilo u sebičnom i svirepom „sistemu“ sveta izgladnelih potrošača u kojem tek nekolicina poseduje praktično sve.

Ako se ne dodirne izbegavanje plaćanja poreza i utaja poreza u globalnim razmerama, nikada neće moći da se sprovede pravedna raspodela neophodnih sredstava za sve ljude, dok će istovremeno trajati pokušaji da se iskoreni nemoralno ponašanje stanovništva korišćenjem državne sile i moći, koja u isto vreme sistematski zatvara oči pred najunosnijim i najprisutnijim oblikom kriminalne utaje poreza.

Mehanizme utaje poreza koriste jednako legalne kompanije, ali i različiti oblici kriminalnih organizacija. Upravo kroz takve mehanizme nastaje koncentracija bogatstva, čime se isisavaju sva sredstva potrebna za rešavanje društvenih problema, pitanja klimatskih promena i uništavanja životne sredine.

---

10 OXFAM International. 5 shocking facts about extreme global inequality and how to even it up. <https://bit.ly/3roXx4e>

11 OXFAM Briefing Paper, An economy for the 99%, 2017. p.3.

KO SMO I ZAŠTO SMO STVORENI

Bog je stvorio ljude kao slobodna bića. Dokaz za to je namerni ne-uspeh Adama i njegov greh. Bez slobode, kao ljudska bića stvorena od Boga, nikada ne bismo grešili i propustili da ispunimo volju Stvoritelja. Bez slobode ljudi bi bili roboti ili automati (usmerena vozila). Uprkos tome što smo stvoreni kao slobodni, mi nismo tvorci sebe. Čovek (i muškarac i žena) je stvoren i kao takav Čovek je pozvan u postojanje (Rim. 4:17); dakle, postojimo zato što je Bog želeo da postojimo na osnovu Njegove blagoslovene i dobre volje i njegove nesebične ljubavi.

Budući da je čovek stvoren s razumom i sa potencijalom da postane sličan Bogu, budući da smo stvoreni na sliku i priliku Božju¹², čovek je dobio najvažniju ulogu u celoj tvorevini da bude prijatelj i saradnik samog Boga. Upravo zbog ovog obećanog jedinstva čitave tvorevine kroz Hrista, on je preuzeo na sebe ljudsku prirodu, jer se priroda ne može ponovo ujediniti sa Bogom bez slobode koja je glavna karakteristika čoveka.

Da bi postao jedno sa Bogom, svet treba da postane Telo Hristovo, što znači da svet treba da postane crkva. Ako želimo da postanemo jedno sa Bogom zajedno sa celim svetom, naša promena, naše ponovno rođenje – odozgo (καινή κτίσις – novo stvaranje, up. 2 Kor. 5:17) treba da bude potpuno, duboko, stvarno i odraženo u našim delima proizilazećih iz verovanja. Zato je Bog stvorio i ustanovio Evharistiju, koja je Božje Telo i Krv koja čisti čoveka i svet, ujedinjujući ga preko Duha Svetoga u Hristu. Tek u tajni Evharistije svet konačno dostiže svoje konačno predodređenje i čovek dostiže svoj konačni oblik kao živa ikona Božija.

Od kakvog je ovo značaja za našu temu? Jedna od glavnih karakteristika verujućeg hrišćanina je da koristi sve moći koje mu je Bog dao jesete da reformiše, restrukturira i promeni svo svoje ponašanje. To znači da

---

12 Postanje 1, 26.

hrišćani ne zagađuju namerno, čak ni slučajno, da hrišćani dele sve materijalne i druge blagoslove, budući da znaju da je sve što poseduje dar s neba. Štaviše, biće nemoguće da ljudi ponovo postanu jedno sa Bogom bez ponovnog rođenja cele Zemlje, budući da Hristos na zemlji nije bio neki duh, entitet bez tela. Postoji neraskidiva veza između tela i duše, telo – duša i Sveti Duh i telo i duša su jedno. Telo bez duše je fantom, telo bez duše je leš¹³.

Kao što znamo iz Biblije zbog greha, čovek je proteran iz raja i jedinstva sa Bogom. Pošto je čovek grehom ispao iz ovog blagoslovenog jedinstva, zakon smrti doveo je do uslova „rata svih protiv svih“. Logos ili smisao svih stvorenih bića je od večnosti u skladu sa Božjom promisli i saobražen sa njim, ali sa grehom koji je slomio svet, sebičnost, pohlepa, nepravda, nemilosrdnost postali su glavne karakteristike sveta.

Svet je stvoren sa ciljem, svrhom, osećajem da se preko čovjeka kao božanske tvorevine i u jedinstvu s Njim može vratiti u jedinstvo s Bogom i ispuniti svoj Logos. Takav povratak jedinstvu moguć je samo kroz crkvu koja je telo Hristovo i kroz liturgijsko spajanje neba i zemlje u nebesko-zemaljskoj crkvi¹⁴. Stoga svet koji je stvoren kroz Hrista i za Hrista¹⁵, pre-porođenjem crkve postaje živa ikona Božija. To nije moguće bez ljubavi, požrtvovnog davanja sebe bližnjima, odustajanja od egoizma i pohlepe.

Čak i u dobroj veri sa najboljim namerama, ako ljudi koriste samo ograničene racionalne moći, nastavljaju da usmeravaju svoje stvaralačke moći na sebe, na svoje ograničene (stvorene) želje i planove, zapravo upućujući se u egoistične pravce, pokušavajući da stvore vasseljenu, svet

---

13 Zdravko Peno, *Katihizis, osnove Pravoslavne vere*, Beograd, 2010, s. 97.

14 Zavidljivjući precizne reči srpske pravoslavne teologije, posebno, Sv. Justina Popovića.

15 Poslanica Kološanima (Kol.) 1:16 „Jer Njime bi sazdan sve, što je na nebesima i što je na zemlji, što je vidljivo i što je nevidljivo, bili prijestoli ili gospodstva, ili načalstva ili vlasti: sve je Njime i za Njega sazdan.“

i sve njegove oblike (proizvode) odvojene od Boga.

S voljom ograničenom egoizmom scijentizma i tehnologizma uprkos „dobrim namerama“, ljudi su promašili cilj (na grčkom: ἀμαρτία / amartia, propustiti) apsolutne, božanske slobode i „proizveli“ svet kakav poznajemo danas. Sve više ljudi zapravo živi bez crkve, ne znajući za Hrista ili znajući samo neke lažne ili ograničene delove Njegovog učenja. Stoga je jasno da živimo u svetu koji se dobrovoljno odvojio od Boga, odlučio da živi bez Boga i čak uspostavio takve pravne sisteme koji u svojoj osnovi imaju sistemsku i potpunu odeljenost od Boga, posebno nakon Francuske revolucije, pa čak i još više u sadašnjem novom dobu „posle istorije“, „posle svih ideologija“, „posle svih patrijarhalnih državnih sistema“.

ŠTA MOŽEMO DA UČINIMO KAO HRIŠĆANI I EKOLOZI?

Hrišćani ne sude (i u tom smislu opis svetske situacije u ovom članku nije predstavljen kao sud), ali istovremeno Bog želi da mi sudimo i donosimo pravedan sud govoreći: „Ne gledajte ko je ko kad sudite, nego pravedan sud sudite“ (Jovan 7:24), što znači da dok činimo sve što možemo da se promenimo silom Duha, čisteći sami sebe od naših pogrešnih postupaka, mi zapravo moramo da stojimo čvrsto i da imenujemo stvari pravim imenom.

To takođe znači da ćemo morati da se založimo za one kojima je to potrebno, da se borimo za one koji trpe nepravdu, koji pate od zagađenja, destruktivne industrijske i druge prakse, da ćemo morati da stojimo i suočimo se ne samo sa pojedincima, već i sa državom ako deluje destruktivno.

Ovo ne bi trebalo da bude u mržnji i anatemizaciji, već štaviše u ljubavi prema Hristu, jer svi greše i svima je potreban spasitelj. Nismo bolji od drugih i zato kada delujemo moramo biti potpuno posvećeni tome da nas vodi Božja pomoć i mudrost, ali i kratkovidost Božje dece.

Potrebna nam je nulsta tolerancija za sve fiskalne, tehnološke, pravne

i institucionalne manipulacije koje izazivaju zagađenje, uništavanje „prirode“ i masovno izbegavanje finansijskih i drugih obaveza (pravila), što bi dovelo do situacije u kojoj sve pozitivne akcije uvek nailaze na zid nedostatka resursa.

Svojim svedočenjem o istini, hrišćani su svetlost koja sija u tami („I vidjelo se svijetli u tami, i tama ga ne obuže“, Jovan 1:5), čime jasno unose utehu, nadu, radost i snagu onima koji pate od posthrišćanskog sistema u kome živimo, čineći odlučne i hrabre akcije da se osvetli mrak tehnoloških, fiskalnih i drugih manipulacija. Hrišćani pokazuju stepen znanja i moći koje On poseduje, kako strukture treba restrukturirati i kako ideologije bez Boga proizvode sve više patnje.

Ali na početku ili na kraju moramo promeniti svoju svakodnevnu praksu, rutinu, ponašanje, način na koji proizvodimo energiju, kako štedimo dragocenu energiju, kako proizvodimo čistu i zdravu hranu itd. Nije lako, ali zato nam Bog daje svoju snagu.

CENTAR ZA EKOLOGIJU I ODRŽIVI RAZVOJ,
CEKOR, 2022.

KORZO 15/13, 24000 Subotica
www.cekor.org